

zakona. Srpski zakon bio je ostao za Srbe, i za vreme okupacije, njihov nacionalni zakon, budući srpska narodnost kao ni srpska država nisu bili prestali da postoje ni jednog trenutka za sve vreme Rata.

U svakom slučaju, nesumnjivo je da se je, za vreme okupacije, lični status onih Srba koji su bili ostali u svojoj otadžbini, posle osvojenja ove od strane neprijatelja, upravljao po srpskim zakonima. To se može reći bar za zonu Srbije koja je bila okupirana od Austro-Ugara: i, zaista, ovi poslednji behu, shodno Haškoj Konvenciji, ostavili, u načelu u važnosti sve srpske zakone i izuzeli su bili samo one za koje su smatrali da ih treba izuzeti iz vojničkih ili političkih razloga. A među zakonima koji su tako bili ostali u važnosti i bili primenjivani, nalazio se je i Srpski Gradjanski Zakonik od 1844. god., onako isto kao i drugi zakoni koji su se ticali pravnoga stanja i pravne sposobnosti srpskih pedanika. Tako, n. pr., Srbi su, za vreme okupacije, zaključivali brakove potpuno po srpskim zakonima, kako u pogledu forme (venčavali su se u svojim crkvama) tako i u pogledu materialnih (bitnih) uslova potrebnih za postojanje i važnost braka.

Preveo sa francuskoga

Branislav St. Milenković

Sekretar Ministarstva Finansia u Beogradu.

Cerkvena avtonomija in naša ustava.

Univ. prof. dr. Rado Kušej.

Člen 12. ustave je v verskem oziru uvrstil tudi našo kraljevino med moderne države. Jasno je izraženo načelo, da so različna veroizpovedanja enakopravna, in da je svoboda vere in vesti vsakomur zajamčena. Država kot taka ne pripada nobeni cerkvi ali verski družbi ali pa pripada vsem. Njena naloga se omejuje na zadeve, ki se tičejo vidnega, fizičnega sveta in našega življenja v njem, za posmrtni blagor državljanov pa naj skrbe cerkvene in verske organizacije. Pravo-

slavna cerkev je prenehala biti tudi za Srbijo in Črno goro državna cerkev, stopila je v vrsto drugih neprivilogovanih cerkvá, skupnost med njo in državo je ugasnila. S členom 12. ustave je obenem izraženo, da sta država in cerkev veličini, ki se sploh ne dasta meriti druga z drugo in da je teoretično in praktično nemogoče, da bi istovetila država svoje naloge in cilje z nalogami in cilji katerekoli cerkve.

Toda stiki med državo in cerkvijo so navzlic temu tesni in živahni. Obe oblasti imata namreč deloma iste člane in življenje cerkve se razvija povsodi v krajevnem območju države. Cerkev je že od svojega začetka ustvarjala pravo, in je po svoje urejevala različne odnošaje vsakdanjega življenja, ki po zakonih države ali še sploh niso bili urejeni, ali pa so ti zakoni nasprotovali cerkvenim načelom. Tako se je razvijala v mnogih granah konkurenca med cerkveno in državno zakonodajo, ki obstoja na primer na polju šolstva; sosebno pa na polju ženitbenega prava še dandanes.

Tam, kjer so si določbe državnega in cerkvenega prava nasprotne, imamo sicer formalno pred seboj različne pravne rede, materijalno pa sploh ne gre govoriti o pravu, temveč o ukazu, ki ga izda država na odlagi svoje neomejene oblasti cerkvi, odnosno zahtevi, ki jo stavi cerkev napram državi. Vsebina ukaza je, da mora cerkev priznati zakone države in se jim pokoriti, medtem ko cerkev zahteva od države priznanje nasprotnega stališča. Rešitev konflikta med obema oblastima na pravni podlagi je nemožna, ker ne obstaja nad njima nikak pravni red, ostane tedaj le medsebojni sporazum ali pa se uveljavi samo po sebi stališče močnejšega.

Že načelo verske svobode samo pomeni kategorični ukaz državne oblasti vsem cerkvam in verskim družbam, da morajo biti druga napram drugi strpne in konciliyantne, kar po svojem bistvu in svojih verskih predpisih niso in biti ne morejo, če so o resničnosti svojega nauka prepričane. Ustava, ki je uzakonila versko svobodo, je torej že jasno začrtala pot, kako bo država določala mejo med svojim in cerkvenim območjem, namreč načeloma samostojno in po vidikih, ki jih smatra s svojega stališča za merodajne.

Odnosaji med državo in cerkvijo seveda v ustavi ne morejo biti urejeni, temveč pripade ta naloga šele bodoči zakonodaji. Ustava znači samo nekak program za ureditev teh odnosajev, ki naj bi bili v interesu obeh oblastij prijateljski in zaupni.

Teorija imenuje cerkveno - politični sistem, ki ga usvaja naša ustava, sistem pravne države. V okviru, ki ga država sama določi, so priznani cerkveni zakoni, izven njega pa imajo veljavo izključno le zakoni države, tudi če se po vsebini strinjajo s cerkvenimi. Po čl. 12. ustave so vsi notranji verski posli avtonomna zadeva verskih družb. Vprašanje, kaj spada med notranje verske posle, pa reši seveda država sama.

Težišče problema se nahaja torej v pojmu »notranji verski posli«, ozadje pa mu tvorita zgodovinski razvoj in organizacija posameznih cerkvá.

Tako nam jamčita zgodovina in organizacija pravoslavne cerkve in evangeljskih cerkva, da državi ureditev razmerja do njih ne bo povzročala nikakih težkoč. V srbski pravoslavni cerkvi so hierarhične izpremembe, ki so postale potrebne po državnem preobratu, že vse izvršene. Zadarska in kotorska eparhija, ki sta poprej spadali pod bukovinskega metropolita, sta od 22. novembra 1919 dalje tudi v cerkvenopravnem oziru del ujedinjene srbske cerkve, odkar jima je nadbiskup Repta dal svoj kanonski odpust. Prav tako so bosansko - hercegovski metropolitni ter biskupi južne Srbije, ki so bili poprej podrejeni carigraskemu patrijarhu, sedaj kanonično uvrščeni med srbski episkopat, čigar najvišji dostojanstvenik in predstavnik cerkve na zunaj sploh je srbski patrijarh, priznan kot tak od carigrajske cerkve odlokom z dne 19. marca (1. aprila) 1920, in prvič izvoljen 12. novembra 1920 v Beogradu. Glede metropolije v S. Karlovcih, ki je obstajala za Srbe v Vojvodini, je pomenil državni prevrat sam po sebi ujedinjenje z ostalimi deli srbskih cerkva. Tako je nastala brez ovir avtokefalna srbska pravoslavna cerkev za celo kraljevino. (Glej letopis Maticе Srbske za l. 1914 — 1921., stran 111 in 115.) Zgoditi se je moglo to le ob sodelovanju državne oblasti, s katero stoje vse pravoslavne cerkve od nekdanj v tesni zvezi. Njih razmerja do države si drugačnega nego prijateljskega niti mi-

sliti ne moremo. Pravoslavna cerkev ima za vsako državo svojo samostojno organizacijo, njeno edinstvo je le idejno in bi se moglo na zunaj pokazati le v občinah cerkvenih zborih, kateri pa že dolga stoletja niso več praktični. Zato je izključeno, da bi pravoslavna cerkev kot celota mogla nastopiti s posebnimi pretenzijami napram državi.

Evangeljske cerkve pa so nastale šele v začetku novega veka; torej v dobi, ko se je že začela razvijati državna suvereniteta. Vsled tega priznavajo že od vsega začetka državo kot edino nositeljico oblasti. Evangeljsko cerkveno pravo ima veljavo in moč samo v toliko, kolikor je uzakonjeno ali priznано po državi. Evangeljska cerkev bi se uprla proti državi samo v slučaju, ako bi se ta spozabila tako daleč, da bi se vmešavala v upravo nauka in zakramentov, kar bi pa za moderno državo bilo absurdno. Evangeljska cerkev obeh veroizpovedanj je imela v stari Avstriji izvrstno ustavo, avtonomno sklenjeno v letih 1889. in 1890. na generalnih sinodah na Dunaju, v državnem zakoniku razglašeno 5. januarja 1892. pod št. 4. Treba samo prikrojiti to ustavo našim razmeram, ustanoviti višji cerkveni svet v Beogradu in potrebno število superintendentur in zadeva bo gladko rešena brez vseh zaprek tembolj, ker stoje skoraj vse evangelske cerkvene občine gmotno na lastnih nogah in ne zahtevajo od države nikakih prispevkov.

Avtonomija, ki pride pri pravoslavnih in pri evangeljskih cerkvah v poštev, ne bode državi nikdar mogla postati nevarna, ker jo je od nekdanje države sama določala.

Bistveno drugačno je stališče, ki ga zavzema rimska cerkev napram državi. Med njo in državo obstojajo že skoraj tisoč let na važnih pravnih poljih nepremostljiva nasprotja. Njih začetki in korenine segajo daleč za ono dobo nazaj, v koji se je pričel razvoj državne suverenitete. Organizacija rimske cerkve je bila v vseh podrobnostih dograjena že tekom 12. in 13. stoletja, ko so papeži kot od Boga postavljeni monarhi celega krščanskega sveta razpolagali z državami kakor s svojo lastnino. Ta moč papežev sicer ni bila trajna in je kmalu razpadla, ker je bila v nasprotju z njih duhovnim poklicem, a pod njo ustvarjena gigantična, strogo monarhično prikrojena or-

ganizacija z neomejeno in absolutno močjo papeža kot cerkvenega poglavarja obstaja še dandanes. Po njej se uveljavlja rimska cerkev uspešno kot etična velesila na celem svetu ter lahko podpira vsakega svojih ogroženih delov pri njegovem odporu proti sovražni politiki države. Po celem svetu šteje rimska cerkev tudi nebroj političnih strank, ki imajo v bistvu vse enak program. Vsaka država mora vedeti, da se nahaja glavna moč rimske cerkve izven državnih mej in da bi politika nasilnosti po današnjem pojmovanju sicer pač morala veljati za pravnoveljavno, ne pa vselej obenem za etično opravičeno. Istina je, da odloča dandanes konflikte med državo in katoliško cerkvijo vedno močnejši del, to je država, a moč, ki jo država uporablja, nikdar ne sme biti surova sila, ampak se mora ozirati na zakone morale in izhajati iz dejanske potrebe, da se država povsodi, kjer gre ali za njene ali za cerkvene koristi, ravna po prvih. Vspeh pa bo odvisen predvsem od tega, ali postopa država v soglasju s časovnimi nazori ali ne.

Zakon, ki bo določil obseg avtonomije katoliške cerkve, bo moral vse to upoštevati. Sedaj tvori v Sloveniji in Dalmaciji podlago in merilo za cerkveno samoupravo zakon z dne 7. maja l. 1874. drž. zak. št. 50., ki je pa vsled prevrata postal v mnogih določilih obsoleten ali pa vsaj temeljite revizije potreben, tako da je njegova uporaba zelo otežkočena. Zato je želeli, da ga nadomesti čimpreje novo zakonodajno delo, ki bo ustrezalo izpremenjenim razmeram in se oziralo tudi na novi zakonik rimske cerkve iz leta 1917.

Ni moj namen govoriti o smernicah, katerih naj se drži ta bodoči zakon, ki bo najdalekosežnejše politične važnosti. Tudi ne nameravam baviti se z bistvom notranjih verskih poslov, le na to naj opozorim, da smatra cerkev vso snov, ki je obdelana v njenem zakoniku, za notranjo versko zadevo in da bo Codex juris canonici na polju avtonomije, ki se bo priznala cerkvi, postal tudi za državo obvezno pravo. Zakonodajalec bo moral torej ne samo natančno poznati vsebino cerkvenega zakonika, ampak se bo moral zanimati tudi za način, kako se ga praktično uporablja; potem pa pride morda do spoznanja, da je že v čl. 12. ustave postal sam sebi nezvest, ker dopušča usvojenim veram vzdrževanje zvez z njihovimi verskimi po-

glavarji izven državnih mej le pogojno, to je po odredbah posebnega zakona.

Ako cerkve in verske družbe urejajo samostojno svoje notranje verske posle (čl. 12., odst. 3.), smejo in morajo pač tudi občevati s svojimi verskimi poglavarji neovirano v polnem obsegu zajamčene jim samouprave. Brez dvoma spadajo v ta krog vse zadeve, ki so zgolj verskega značaja in zato nikakor ne križajo interesov države. Gre včasih za težke grehe in ž njimi združene cerkvene kazni, kojih odveza je pridržana papežu (can. 894, 2245, § 3). Škofe, ki so zagrešili cerkveni delikt, sodi izključno papež (can. 1557), on edini je upravičen kaznovati jih in odstaviti. Dispense od zakonskih zadržkov ter od kanoničnih zaprek proti podelitvi ordinacije, daje praviloma papež v vseh primerih, kjer ni o njem ali po zakonu drug cerkveni organ v to pooblaščen (can. 1040, 990). Pa tudi imenovanje in prestavljanje škofov ter izpremembe v škofijskih in nadškofijskih okrožjih štejemo po obstoječem cerkvenem pravu med rezervatne pravice papeža. V vseh teh in še drugih zadevah je stik s cerkvenim poglavarjem neobhodno potreben. Pri tem je pa zveza domačega episkopata z Rimom za državo ali brez pomena (kjer se tiče nauka in grehov), ali pa ji je celo v korist (kjer gre za imenovanja in za okrožja). Možnosti, da bi ta zveza mogla postati državi škodljiva, si ob današnjih razmerah sploh ne moremo misliti.

Ustavotvorna skupščina je pri sklepanju o 5. odstavku čl. 12. najbrže imela pred očmi nevarnost, da bi dobivali naši cerkveni krogi politična navodila iz Rima. Te nevarnosti pa ali sploh ni ali pa se ji na ta način vsaj ne more priti v okom. Politični program cerkve je vseskozi konservativen in v bistvu neizpremenljiv. Posebnih navodil torej nikjer in nikdar ni treba. Izražen je na polju šolstva in zakonskega (bračnega) prava jasno v novem cerkvenem zakoniku. Izraža se vsak dan v nešteti katoliških revijah in časopisih ter v službenem glasilu rimske stolice same: *Acta Apostolicae Sedis*. In če bo hotel imeti katoliški episkopat v posamnem primeru posebna navodila za svoje postopanje, jih bo vsak čas lahko dobil od papeževega nuncija v Beogradu. Zakon, ki ga predvideva 5. odst. 12. čl. ustave, torej ni le praktično nepotreben, am-

pak bi bil proti zmislu ustave same, kolikor bi omejeval katoličanom prosto zvezo z Rimom v čisto verskih stvareh. Država, ki zajamčuje v ustavi versko svobodo, je prevzela dvojno dolžnost: 1. da ne pripušča nikake sile v prid izpolnjevanju verskih predpisov, 2. da ne brani nikomur, da te predpise vestno vrši, dokler s tem niso ogroženi njeni lastni interesi. Če ima država za avtonomijo na polju notranjih verskih poslov resno voljo, potem naj jo pošteno izvede, kajti ustavna svobočina, ki se z isto ustavo zopet jemlje, je hujša, kakor je bil sistem nekdanje policijske države, ker izpodkopava ustavi ugled in notranjo vrednost.

Povsem slično je presojati zadnji odstavek čl. 12. ustave, ki je znan pod imenom kancelparagraf. Besedilo, kakor ga nudi naš osnovni zakon, je brez vsega praktičnega pomena. Kaj naj se zgodi s svečenikom, ki proti tej prepovedi greši? Ako bi pri prihodnjih volitvah raz vseh prižnic donel poziv, da naj verniki glasujejo za kandidate, katerih politični program je od cerkvenih oblasti odobren, bi to ne značilo nič drugega kakor opomin, da se morajo upoštevati verske zapovedi vselej in povsod, torej tudi v političnem življenju. To pa naravnost predpisujejo vsi verozakoni svojim organom kot dolžnost in sledi tudi iz bistva vsake vere zahteva, da se morajo vsi njeni pripadniki dosledno ravnati po njenih predpisih. Tako pridemo na čisto notranje - cerkveno polje, na katerem pa je vsem cerkvam in verskim družbam zajamčena po odst. 3., čl. 12. avtonomija. Težko bo določiti pojem zlorabe duhovne oblasti v strankarske namene. Nameravalo se je s tem določilom očitno to, da se prepreči v cerkvah in božjih hramih vsaka politična agitacija. Toda ta namen se že radi tega ne bo dal doseči, ker mora ostati interpretacija verskega nauka in verskih dolžnosti vedno avtonomna zadeva cerkve in ker se bo vedno dala najti oblika, v kateri se bo lahko govorilo v božjih hramih v prilog gotovim političnim strankam, ne da bi se moglo govorniku očitati zlorabo duhovne oblasti.

Proti taki zlorabi nudijo itak deloma druge določbe ustave, deloma tudi ostali zakoni izdatno obrambo; ustava sosebno na ta način, da varuje svobodo vere in vesti napram vsem državljanom, da torej ne priznava verozakonom v svojem

območju nikake obveznosti; dalje na ta način, da ščiti pravico združevanja, zborovanja in dogovarjanja ter popolno volilno svobodo; končno s svobodo tiska, ki daje prilike dovolj, da se do dobra ocenijo hibe in vrline različnih političnih programov. Izmed drugih zakonov pa znači tak obrambni zid sosebno kazenski zakon s svojimi različnimi dopolnili.

Ni torej prav razvidno, kaj naj se s kancelparagrafom doseže. Na vsak način bo treba vstvariti za prepoved, ki je v njem izražena, šele primerno sankcijo, ako naj ne ostane prazna črka. Predpogoj vsake sankcije pa je jasna določitev pojma zlorabe duhovne oblasti. Vsaka zloraba je v bistvu raba proti obstoječim zakonom. Za duhovno oblast pa tvorijo merilo zakonitosti tako državni kakor cerkveni pravni predpisi. Tudi cerkvena samouprava (notranji verski posli in sosebno uprava nauka) je ustavno zajamčena. Obstoja torej velika opasnost, da se z eventualno sankcijo kancelparagrafa, ki tvori del ustave, obenem krši ustavno zaščiteni cerkvena avtonomija.

Takim opasnostim se je treba iz pravopolitičnih razlogov ogniti, zato bi bilo po mojem mnenju najbolje, da ostane zadnji odstavek čl. 12 sploh *lex imperfecta*. Državnim interesom bo popolnoma ustrezno z enako ali slično določbo, kakor jo tvori § 8 sedanjega zakona z dne 7. maja 1874., drž. zak. št. 50, ki varuje državni upravi pravico, da zahteva od cerkvenega oblastva odstranitev dušebrižnikov, ki so bili radi hudodelstva ali deliktov proti tuji lastnini ali nramnosti obsojeni, ali ki so se okrivili takega ponašanja, da bi pomenilo ogrožanje javnega reda, ako bi ostali še nadalje na svojih mestih. Taka določba pa seveda ne bi bila nikak kancelparagraf, ampak le zahteva, da brezhubno živi in se vede duhovništvo, kar smeta zahtevati država in cerkev v enaki meri.

Ako se zakon, ki ga napoveduje 3. odst. čl. 12 ustave sploh ne izda in ako ostane kancelparagraf brez sankcije, bo državi ureditev razmerja do katoliške cerkve bistveno olajšana. Obenem pa ustava pridobi na doslednosti in vsled tega na zaupanju, in državljanom, ki so pred vsemi potrebni miru, bo prihranjeno mnogo brezplodnih bojev.
